

Djurskyddets ideologiska fantasier

En psykoanalytisk läsning av ”grisskandalen” 2009

Per-Anders Svärd

Animal welfare’s ideological fantasies: A psychoanalytical reading of the Swedish “Pig Scandal” in 2009

Swedes take significant pride in their country’s animal welfare standards, often touting their system as the ‘best in the world’. But what happens when this self-image is challenged and needs to reclaim its legitimacy? This article deals with the media reporting about the Swedish “Pig Scandal” in 2009. The scandal broke out after animal rights activists revealed extensive mistreatment of pigs in the meat industry. Bringing a psychoanalytically informed discourse theory to bear on the ensuing struggle over the meaning of the event, I argue that the restoration of the Swedish animal welfare discourse played out partly in the psychic register of fantasy. By displacing the animal cruelty inherent to the social order itself onto a series of external enemy-obstacles, the utopian promise of harmonious human–animal relations could be salvaged. In addition to this empirical contribution, the article introduces a Lacanian perspective on the role of lack, enjoyment, and fantasy in politics. The aim in this regard is to demonstrate the relevance of these psychoanalytical concepts as crucial resources for critique in the social sciences.

Inledning

På måndagskvällen den 23 november 2009 förberedde sig många av Sveriges grisuppfödare för en av årets branschbegivenheter. Dagen efter skulle Grisföretagardagen, ett stort inspirationsevent med seminarier och mingel, gå av stapeln på Elmia-mässan i Jönköping. Men vilka planer de femhundra deltagarna än hade så skulle de ställas på ända redan samma natt.

Per-Anders Svärd är verksam som universitetslektor i statsvetenskap vid Södertörns högskola.
E-post: per-anders.svard@sh.se

Exakt klockan tre på morgonen tisdagen den 24 november uppdaterades Sveriges Radios hemsida med en nyhet som skulle skaka hela grisindustrin. Artikeln, av Daniel Öhman (2009) på Ekot-redaktionen, bar rubriken "Vanvårdade grisar äter upp varandra". Texten åtföljdes av ett filmklipp som visade smutsiga och såriga grisar som trängdes på knapphändigt halmbeströdda betonggolv. Flera grisar hade skadade ben, och i ett bås stod flera djur och åt på ett uppsvullet griskadaver.

Artikeln förklarade att grisarna i filmen kom från Blackstaby gård utanför Flen. Gården tillhörde Lars Hultström, ordförande för köttböndernas branschorganisation Swedish Meats, tillika styrelseledamot i HK Scan och Svenska Djurhälsovården. Bara det hade räckt för en branschskandal. Men det slutade inte där.

Filmen som Ekot publicerade var bara en liten del av ett stort material som hade samlats in av Djurrättsalliansen, en djurrättsorganisation som bildats år 2005. Under två år hade Djurrättsalliansens researchgrupp smugit sig in på ett hundratal grisgårdar över hela Sverige för att filma och fotografera djurens situation. Materialet överlämnades sedan till Ekot-redaktionen, som gick ut med nyheten efter att ha verifierat underlaget.

Några timmar efter Ekots publicering lanserade Djurrättsalliansen en kampanjhemsida med titeln *Ett liv som gris* (www.ettlivsomgris.se). På sajten samlades dokumentation från den hemliga undersökningen. Samtidigt gick organisationen ut med att man polisanmält 92 av gårdarna för brott mot djurskyddslagen. Man planerade också en manifestation utanför Elmia-mässan.

När grisföretagarna vaknade på mässdagen var förvandlingen fullbordad. Grismässan hade blivit en krismässa. Medierna kastade sig över skandalen med rubriker som "Skräckkött säljs till jul" (Asplid & Salihu 2009), "Här blev de kannibaler" (Marmorstein & Nises 2009), "Traktorerna vårdas ömmare" (Ahlborg 2009) och "Polisen utreder bönder efter grisskandalen" (Letmark 2009).

Djurskyddsinspektörer över hela landet fick göra akututryckningar till utpekade gårdar, medan livsmedelskedjorna stoppade köttleveranser från de anmälda uppfödarna. EU:s jordbrukskommissionär fördömde vanvården och Sveriges jordbruksminister kallade branschen till krismöte. Lars Hultström själv jagades av media, tog time-out, och tvingades efter några dagar avgå från sina förtroendeuppdrag i köttbranschen.

Journalister och kommunikationsexperter hyllade Djurrättsalliansen för att ha genomfört "årets PR-kupp" (Holmkvist 2009) och fått in "en PR-mässig fullträff" (Hermanrud 2009). Med bara en månad kvar till jul hade julsinkans produktionsvillkor ett givet nyhetsvärde och branschmogulen Hultströms inblandning gjorde frågan extra pikant. Med smygtagna bilder från grisgårdar i åtta län, från Västerbotten till Skåne, var ämnet oemotståndligt även för lokalmedia. Frågan hölls också vid liv av djurrättsaktivister över hela landet som ordnade manifestationer, skrev insändare och spred information via sociala

medier. Sammantaget gav detta upphov till den största svenska djurplågeriskandalen under 2000-talet, med hundratals rapporter i press och etermedia.

Men vad var det egentligen en skandal om? Djurplågeri, naturligtvis – men vad betyder egentligen 'djurplågeri' i ett samhälle där exploateringen av djur är djupt normaliserad, samtidigt som vi berömmar oss för att ha 'världens bästa djurskydd'?¹

I den här artikeln diskuteras hur problemet med djurplågeri framställdes i medierapporteringen om grisskandalen 2009. Studien har två syften: För det första vill jag ge ett empiriskt bidrag till det växande djurstudiefältet genom att undersöka hur 'problemet' med behandlingen av djur konstruerades i samband med skandalen. Här ligger fokus på de inblandade aktörernas försök att 'rama in' händelsen och skänka den en innebörd som passade deras egna övertygelser och intressen (jfr Bacchi 1999, 2009; Bacchi & Goodwin 2016). För det andra vill jag illustrera värdet av en psykoanalytisk ansats till studiet av diskursiva maktkamper. Min tes är att debatten som följde på det stora grislarvet 2009 tog en form som är bekant från den psykoanalytiska teorin, nämligen att diskurser i kris tenderar att falla tillbaka på stöttande 'ideologiska fantasier' som (bort)förklarar utmanande samhällsproblem genom att peka ut ett yttre hinder eller en fiendefigur som orsak till disharmonin (McGowan 2022b; Stavrakakis 1999, 2007; Žižek 2008). Sådana fantasier hjälper enskilda människor att stabilisera den socialt konstruerade verkligheten så att de kan förbli lojala till den hegemoniska diskursen – även när den senare blottas som ofullständig och motsägelsefull (Daly 1999; Glynos & Howarth 2007).

Tre frågor har väglett undersökningen: Hur framställdes 'problemet' med djurhanteringen i de mediala representationerna av grisskandalen? Vad ingick i 'problemet' och vad uteslöts? Vilka ideologiska fantasier åkallades för att stabilisera dessa problemframställningar?

Artikeln är disponerad som följer: I nästa avsnitt diskuteras den befintliga forskningen om djur-människa-relationen i Sverige. Sedan följer en redogörelse för studiens teoretiska och metodologiska överväganden. I linje med temanumrets intention att presentera kritiska analysperspektiv ges här en relativt omfattande introduktion till den postmarxistiska diskursteorin och den lacanianska psykoanalysens subjektuppfattning. Efter en diskussion om hur materialet har samlats in och bearbetats går jag över till studiens resultat- och analysdel. Där behandlas de mer framträdande problemframställningarna i debatten om grisskandalen. Särskilt fokus läggs på de fantasmastiskt producerade fiendefigurer

1 För en diskussion om hur behandlingen av djur har figurerat i konstruktionen av nationell eller rasmässig överhöghet, se Emel & Wolch (1998) samt Kete (2002, 2007). Frågan om hur den djurvänliga nationen historiskt sett har åberopats i den svenska djurskyddspolitiken har behandlats av Svärd (2013, 2014, 2015). I en rapport från Djurens rätt, samtida med grisskandalen, ger Mille & Frejadotter Diesen (2009) en överblick över den svenska självbilden som en humanitär stormakt på djurvällfärdens område. Se även Al Naher (2017) för en diskussion om 'djurskyddsnationalismens' roll i att konstruera en djurvänlig svenskhet i kontrast mot 'de Andras' djurplågande seder.

och hinder som presenterades som tillfälliga blockeringar av den svenska djurvänligheten. Artikeln avslutas med några sammanfattande slutsatser.

Tidigare forskning

Tidigare studier av människa–djur–relationen i Sverige har bland annat fokuserat på historiska utvecklingslinjer, som till exempel djurskyddsidéernas framväxt (Cserhalmi 2004; Dirke 2000; Svärd 2015) och förändringar i bilden av människans plats i naturen (Lundmark 2000). Andra forskare har intresserat sig för specifika praktiker som djurförsök (Alexius Borgström 2009; Forsman 1992) eller skolans socialisation av unga in i en hegemonisk syn på djur som resurser för människor att använda (Pedersen 2010). Uppmärksamhet har också riktats mot den moderna djurrättsrörelsens idéer och drivkrafter (Abnersson 2004; Jacobsson & Lindblom 2017; Svärd, kommande), liksom mot hur medierna har framställt djurrättsaktivister (Andersson 2009). Därtill finns en normativt orienterad litteratur som ägnat sig åt frågan om djurens moraliska ställning (se till exempel Gålmark 1998, 2005; Strindlund 2021; Strindlund & Wig 2016). Många av dessa arbeten har kritiserat samhällets behandling av djur och ifrågasatt dess 'speciesistiska' fördomar – det vill säga de diskriminerande attityder som leder till att icke-mänskliga djurs intressen systematiskt negligeras eller ringaktas (se Dunayer 2004; Ryder 2000; Singer 1999).

Det har med andra ord sagts en hel del om hur djurutnyttjandet konstrueras som något ' normalt, ' naturligt' och ' nödvändigt' (Joy 2014). Det saknas emellertid studier av hur den speciesistiska normaliteten förmår upprätthålla sin stabilitet trots att den ständigt utmanas.

Behovet av sådana undersökningar blir tydligt om vi uppmärksammar att människa–djur–relationen kretsar kring en påfallande motsättning: Å ena sidan regleras nästan all djurhållning i dag inom ramen för en djurskyddsdiskurs som säger att icke-mänskliga djur ska behandlas väl och skyddas från onödigt lidande. Å andra sidan har djur aldrig utnyttjats mer intensivt än i vår tids "djurindustriella komplex" (Noske 1997). Flera tongivande djurrättsfilosofer har pekat på det paradoxala i att vi i dag har fler djurskyddsregler än någonsin, *samtidigt* som fler djur exploateras hårdare än någonsin tidigare (Donaldson & Kymlicka 2011; Dunayer 2004; Francione 1996, 2008; L. Hall 2006). Enligt dessa kritiker fungerar djurskyddstanken mest som en förskönande fernissa över ett system av institutionaliserat våld. På annat håll har jag själv argumenterat för att det moderna djurskyddstänkandet bör ses som speciesismens dominerande form i vår tid. Med det menar jag att djurskyddsdiskursen erbjuder ett *socialt accepterat svar på problemet med fortsatt djurexploatering i ett samhälle som i princip accepterar att andra djur räknas moraliskt* (Svärd 2015). Studien vägleds med andra ord av en (miss)tanke om att det moderna djurskyddstänkandet spelar en ideologiskt funktionell roll i att legitimera djurutnyttjandet genom att

konstruera oss människor som välvilliga konsumenter av djurvänliga produkter snarare än som aktiva producenter av djurs lidande.

Men det räcker inte att stämpla djurskyddsdiskursen som en ”riktigt fin lögn” (Platon 2017: 414b–c) i den etablerade ordningens tjänst. Det som behöver förklaras är djurskyddsdiskursens förmåga att behålla sin stabilitet trots att den ständigt utmanas av empiriska erfarenheter (återkommande avslöjanden om djurplågeri, osv.). Här närmar jag mig den frågan genom att anlägga ett psykoanalytiskt perspektiv på reaktionerna på grisskandalen 2009. Målet är att uppmärksamma de affektladdade *fantasier* som griper in för att reparera etablerade meningssystem som hotas av sammanbrott. Eftersom skandalen utgjorde ett särskilt dramatiskt fall av legitimitetskris för djurindustrin lämpar den sig väl för att illustrera den psykoanalytiska ansatsens användbarhet, samtidigt som den låter oss säga något om hur vårt samhälle reagerar på utmaningar mot djurutnyttjandets normalitet.

Teoretiska och metodologiska överväganden

DEN DISKURSIVA KONSTRUKTIONEN AV SAMHÄLLSPROBLEM

Studien bygger på postmarxistisk diskursteori och lacaniansk psykoanalys. Grundperspektivet på sociala relationer och politiska motsättningar hämtas från ’Essexskolans’ diskursteori, grundad i Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes arbeten (Laclau & Mouffe 2001; Mouffe 2005). Huvudpremisen för denna antiessentialistiska teoribildning är att alla identiteter – hos objekt såväl som subjekt – konstitueras i och genom historiskt specifika system av meningsfulla praktiker, så kallade diskurser (Howarth & Stavrakakis 2000: 3–4). Diskurser kommer till och förändras genom artikulatoriska praktiker, det vill säga tal och handlingar som kombinerar materiella och/eller lingvistiska element på nya sätt, och som i processen förändrar de ingående elementens innebörd (Laclau & Mouffe 1990: 100–102; 2001: 105). För att ta ett exempel från den här studiens material finns det ingen inneboende mening i termen (eller varelsen) ’gris’. Grisens mening bestäms i stället av den diskurs den ingår i. För grisbönderna kunde en gris definieras som ’mat’ eller som en ’vara’, medan djurrättsaktivisterna kunde konstruera samma varelse som en ’kännande individ’ eller ett ’oskyldigt offer’.

Av särskild betydelse är hur diskursteorin tänker sig konstruktionen av kollektiva identiteter eller kategorier, det vill säga hur det kommer sig att olika företeelser kan föras in under samma paraply och påföras en och samma identitet. Ur antiessentialistiskt perspektiv kan sådana kategoriseringar aldrig utgå från tingens inneboende, positiva essenser. Här uppfattas alla identiteter i stället som negativa och relationella. Det betyder att vi bara kan definiera en

identitet genom att peka på vad den *inte* är. Varje 'insida' kräver en 'utsida' för att kunna konstituera sig själv som en meningsfull entitet (Staten 1985: 16–17).

Enligt Laclau och Mouffe (2001: 128–130) styrs gränsdragningen mellan olika identitetskategorier av två politiska logiker: ekvivalenslogiken och skillnadslogiken. Ekvivalenslogiken utvidgar kedjan av element som tillskrivs en viss identitet. Skillnadslogiken gör det motsatta: den håller isär olika företeelser genom att framhäva deras olikheter och förskjuta vissa element till 'utsidan'.

Ur diskursteoretiskt perspektiv handlar politisk konflikt alltid om en sådan dragkamp mellan ekvivalens och skillnad. Till exempel satte djurrättsaktivisterna i den här studien ekvivalenslogiken i bruk när de betonade likheterna mellan djur och människor, och anförde detta som argument för att utsträcka grundläggande rättigheter till andra arter. Djurindustrierna mobiliserade för sin del skillnadslogiken när de försökte dra en skarp gräns mellan sin egen, legitima, djurhållning och omoraliskt djurplågeri.

Spelet mellan ekvivalens och skillnad gör sig påmint i allt meningsskapande, inte minst i konstruktionen av samhälleliga 'problem'. Striden om politisk hegemoni präglas av en kamp mellan olika aktörer om vilka sociala företeelser som ska kategoriseras som 'problematiska' och i behov av politiska eller moraliska ställningstaganden (se Bacchi 1999, 2009; Bacchi & Goodwin 2016). Kraftmätningen mellan ekvivalens och skillnad blir här en fråga om att fixera innebörden i samhällets stridsfrågor genom att definiera vad som ska ingå i ett visst 'problem' och vad som ska lämnas utanför detsamma. Det politiska målet är att ta kommando över problemformuleringen och installera en viss artikulering av 'problemet' som det naturliga och självklara sättet att betrakta en viss fråga. Ytterst handlar det om vilken social ontologi (vilka antaganden om verkligheten) som ska gälla som den givna 'terrängen' för mänskligt handlande. I den här studien ligger fokus på hur olika aktörer i samhällsdebatten försökte ontologisera 'problemet' med behandlingen av djur genom att skänka sina egna "föredragna läsningar" (S. Hall 2006) av grisskandalen en status av obestridlig verklighet. Analysen inriktar sig därför främst på hur 'problemet' avgränsades och vilka lösningar det förknippades med, liksom på problemframställningarnas bakomliggande antaganden och de effekter de producerade (jfr Bacchi 2009: 48).

SUBJEKTET, FANTASIN OCH FIENDEN

Studien tar också inspiration från Jacques Lacans psykoanalytiska teori. Som många politiska teoretiker redan har uppmärksammat finns det ett släktskap, eller kanske rättare sagt en valfrändskap, mellan postmarxistisk diskursteori och lacaniansk psykoanalys. Perspektiven överlappar varandra i sin antiesentialistiska hållning till det mänskliga subjektet, som här uppfattas som tomt på inneboende mening (Fink 1995; McGowan 2013). Det betyder att vi människor inte kan vända oss inåt för att finna vårt 'sanna väsen' eller vår

beständiga 'essens'. Som talande djur är vi i stället dömda att söka våra identiteter i de *subjektspositioner* som samhällets diskurser tillhandahåller (Smith 1998: 55–57; Stavrakakis 1999). Men den trygghet subjektet erbjuds i dessa identifikationer är begränsad. Det beror på att alla diskurser är föränderliga och sårbara för dislokation; de kan 'ryckas ur led' av oväntade händelser som inte passar in i de etablerade tolkningsramarna (Smith 1998: 77–78; Torfing 2005: 16). De subjektspositioner vi intar är därför alltid osäkra och prekära. Därtill finns alltid ett glapp mellan våra levda erfarenheter och de abstrakta tecken vi identifierar oss med. Inget av de tecken i språket vi försöker uttrycka våra identiteter genom kan fullt ut fånga det specifika i varje persons enskilda existens. Hur vi än identifierar oss känner vi oss därför aldrig riktigt hela (Lacan 1997: 179–180; McGowan 2013).

Det är i detta kastrerande glapp, i den *brist* som konstituerar subjektet, som psykoanalysen finner själva 'motorn' i människans psykiska ekonomi. Bristen på en fungerande identifikation upplevs som att en ursprunglig, njutbar helhet gått förlorad eller stulits från oss. Detta underskott på *njutning* (som Lacan kallade *jouissance*) aktiverar ett omedvetet *begär* att återerövra vad som tagits ifrån oss. Begäret investeras i sin tur i olika objekt – symboliska eller materiella – som antas rymma nyckeln till den förlorade njutningen (Stavrakakis 1999). I vardagen manifesteras denna begärsekonomi i människors jakt på en sista pusselbit som de hoppas ska göra dem hela igen. Det kan handla om att finna gud, få det där åtråvärda jobbet, köpa den senaste statusprylen eller skaffa en ny partner. Inget av dessa objekt innehåller dock den njutning vi söker – och så startar cykeln på nytt genom att begäret fäster sig vid ett annat objekt (Boucher & Sharpe 2010; Lacan 1999: 111; Stavrakakis 2007).

Samma dynamik gör sig påmind i politiken. I striden om ideologisk hegemoni försöker olika politiska projekt värva anhängare genom att spela på människors 'identitetsunderskott' och göra utfästelser om bristens avskaffande och njutningens återbördande. Sådana diskurser vinner sin fästkraft genom att tala till människans *brist*. De lovar att göra henne hel igen genom att återupprätta en förlorad guldålder eller förverkliga en framtida utopi där subjektet äntligen kan få 'komma hem' (Stavrakakis 2007; Žižek 2008).

Problemet för de politiska ideologierna är att de inte kan leverera den njutning de utlovar. Så snart vi närmar oss utopin upplöses den. I stället för att 'hitta hem' och 'finna oss själva' finner vi att våra sociala relationer plågas av antagonism och negativitet. Den självidentitet subjektet söker visar sig inte bara vara instabil utan strukturellt omöjlig, eftersom språket inte tillåter någon permanent fastlåsning av våra identiteter (McGowan 2019).

Hur kommer det sig då att de dominerande diskurserna ändå kan behålla sina anhängare? Psykoanalysen svarar att diskursiv stabilitet förutsätter en stödstruktur i form av *ideologiska fantasier* som griper in för att förklara diskursernas misslyckande. Fantasins jobb är att försäkra subjektet om att utopin

är möjlig, och att den bara *blockeras* av något tillfälligt hinder eller en illvillig fiende som måste undanröjas för att utopin ska kunna förverkligas (Daly 1999; Glynos & Howarth 2007).

Den politiska historien erbjuder en uppsjö av exempel på hur sådana fiendefigurer har åkallats för att bortförklara de dominerande diskursernas oförmåga att bota subjektets brist. Ur lacanianskt perspektiv är det ingen slump att bilden av 'samhället' som ett organiskt helt ofta åtföljs av ett utstötande av någon grupp som får klä skott för vår identitetsmässiga kastration. Syndabockarnas namn kan variera (jude, häxa, invandrare, bög, feminist, kommunist ...), men deras funktionella position i den ideologiska strukturen förblir densamma (Stavarakakis 1999). Huvudpoängen är att de utpekade grupperna inte blockerar vägen till utopin så mycket som de döljer att utopin *inte kan* förverkligas. Det blockerande fiendehindret fungerar snarare som en förtättningspunkt för samhällets egen antagonism, det vill säga dess oförmåga att konstituera sig själv som en motsägelsefri helhet. Fantasins funktion är med andra ord att täcka över den traumatiska insikten att samhället aldrig varit eller kan bli 'helt'.

Den nazistiska antisemitismen kan tjäna som illustration: Genom att åkalla fantasin om den giriga och saboterande juden behövde nazisterna aldrig förverkliga sina omöjliga löften om nationell storhet och harmoni. Tvärtom hjälpte installationen av 'judehotet' till att hålla nazismens utopi vid liv. Så länge judefiguren placerades i vägen slapp nazisympatisörerna konfrontera det faktum att ingen nationell tillhörighet kan åtgärda subjektets existentiella tomhet (Žižek 2008). Vi kan se liknande fantasier i svang i dag. Vad är det högerpopulistiska ressentimentet mot 'genusmaffians politiska korrekthet' annat än ett sätt undvika insikten att det aldrig har funnits några trygga könsidentiteter? Vad är hatet mot homosexuella 'avvikare' annat än ett sätt att dölja att *alla* människor har ett unikt, och därmed abnormt, förhållande till sin egen sexualitet? (Edelman 2004).

Fiendefiguren är en produkt av strukturens brist, samtidigt som den garanterar att subjektet aldrig behöver konfronteras med strukturens misslyckande. En hegemonisk diskurs *behöver* i själva verket sin blockering för slippa infria löftet om att göra subjektet helt igen. Samtidigt erbjuder subjektet en möjlighet att närma sig sin annars oåtkomliga njutning genom att stängas mot själva hindret (McGowan 2013, 2022a). Psykoanalysen kompletterar med andra ord diskursteorin med en *förklarande* dimension som går bortom det rena beskrivandet av sociala strukturer. Psykoanalysen säger att diskurser som gör anspråk på hegemoni inte kan nöja sig med förskönande konstruktioner av världen. De behöver också manipulera människors begär med ett löfte om att återställa deras stulna njutning eller *jouissance* (Žižek 2008).

Det är ur ett sådant perspektiv jag tolkar efterspelet till grisskandalen 2009. Djurrättsalliansens och Ekots avslöjande gav upphov till en dislokation – en destabiliserande kris – i diskursen om Sverige som ett särskilt djurvänligt

land. Dislokationen föranledde i sin tur en betydelsekamp där olika aktörer – aktivister, bönder, företag, myndigheter, opinionsbildare och andra – försökte göra sina egna framställningar av 'problemet' gällande. Utmaningen för den rådande ordningens försvarare blev att begränsa eller krympa ner den skandal som vanvårdsavslöjandet gav upphov till (jfr Lombardo et al. 2012). För att återvinna legitimiteten för grisköttindustrin behövde 'problemet' isoleras och förminsas till något som var hanterbart inom den rådande ordningen. Samtidigt tog krishanteringen stöd i ett affektivt, fantasmatiskt register. Krisen utspelade sig inte bara i verkligheten – den iscensattes också imaginärt, genom produktionen av en serie fantasiscenarier där 'problemets' orsaker kunde förskjutats till någon annan. På så sätt kunde löftet om en harmonisk människa–djur-relation bibehållas i fantasin – samtidigt som djurskyddsdiskursen föll isär framför åskådarnas ögon i Djurrättsalliansens videofilmer.

Material

Djurrättsalliansens och Ekots vanvårdsavslöjande blev mycket omskrivet. I denna studie har jag främst granskat vad som publicerades under den akuta krisfasen, under dagarna efter avslöjandet den 24 november 2009. Materialet består av tryckt och digitalt textmaterial från riks-, lokal- och branschpress, och innefattar alla artiklar som nämnde både Djurrättsalliansen och grisfrågan. Insamlingen gjordes via Kungliga bibliotekets databas Svenska dagstidningar och mediaarkivet Retriever. Eftersom jag eftersträvat en övergripande bild av vilken sorts tal om skandalen som var möjligt i offentligheten har jag inte gjort någon skillnad mellan redaktionella texter och opinionsmaterial. För perioden 24 november till den 26 november 2009 rör det sig om knappt 500 artiklar. Många av texterna är dock relativt korta och det förekommer många dubletter (till exempel TT-meddelanden och notiser som publicerats av flera tidningar eller nyhetssajter inom samma koncern).

Texterna konverterades till sökbara filer och importerades till programmet Citavi för kodning. Under kodningsprocessen markerades och kategoriserades de typer av problem som konstruerades i materialet (till exempel: 'Djur utsätts för fysiskt lidande', 'Tillsynen är otillräcklig', 'Vinstintresset går före djuren', 'Aktivisterna bryter mot lagen'). Samtidigt fördes anteckningar om möjliga underliggande antaganden och produktiva effekter av dessa problemframställningar. I en andra fas samlades likartade problemframställningar i större tematiska kluster eller problemområden (Braun & Clarke 2006). De mest framträdande av dessa problemområden blev sedan föremål för en mer ingående analys med avseende på problemens sammansättning. Det är dessa problemområden som diskuteras i följande avsnitt.

Resultat och analys

VANVÅRD OCH DJURSKYDDSBROTT

Det problem som dominerade nyhetsförmedlingen var vanvården. Rapporteringen fäste sig främst vid grisarnas fysiska tillstånd och miljö. Särskilt uppmärksammades att grisarna åt på sina döda kamrater. Ekots första artikel satte tonen:

Inne i grisstallarna är det smutsigt och båsen är trånga. En bit bort i korridoren trängs grisarna kring nånting på golvet.

En av grisarna har dött och ligger där stel och uppsvullen. De andra grisarna tuggar på kroppen.

[...]

Av bilderna framgår att flera grisar har skador på benen, som inte är nya, och det saknas halm i boxarna, vilket är ett lagbrott.

(Öhman 2009)

Andra tidningar fyllde på med liknande berättelser: "Blödande sår, ruttnande kadaver och smuts" (Levin 2009); "Grisar som äter av andra, döda grisar" (SVT Nyheter 2009); "... döda grisar, grisar som fått ögon och svansar bortbitna och grisar som äter på döda djur ... skadade djur, trånga och smutsiga boxar utan halm på betonggolvet" (TT 2009); "Svansbitningar och stora öppna liggsår där flugor hade samlats. Flera av grisarna var apatiska, sjuka och hade stora bölder på kropparna. Djurrättsalliansen hittade även ett 50-tal suggor som stod helt fixerade. De kunde inte röra sig mer än någon centimeter åt något håll" (Sundberg & Mossberg 2009).

Nästan alla artiklar tog upp samma teman. Det 'vanvårdsproblem' som producerades i nyhetsrapporteringen bestod av en ekvivalenskedja som förde samman en rad element: skadade djur – sjuka djur – smutsiga djur – fixerade djur – trängsel – dålig luft – kal miljö utan halm – beteendestörningar – kannibalism – ohygieniska/ohälsosamma förhållanden. När dessa element länkades samman och likställdes med 'vanvård' eller 'djurplågeri' ställdes de samtidigt mot en gemensam utsida, den goda djuromsorgen, som antogs stå för raka motsatsen (och vars existens som regel togs för given).

Den synbara frånvaron av djuromsorg väckte förstas frågan om huruvida den smygfilmade djurhanteringen var brottslig. För att fälla ett avgörande åkallades djurskyddsexpertis i form av veterinärer och myndighetspersoner. Johan Beck-Friis på Sveriges veterinärförbund stämplade läget som "otillåtet och oacceptabelt på alla sätt, både hygieniskt och djurskyddsmässigt" och "ett grovt fall av vanvård av djur" (Öhman 2009). Jordbruksminister Eskil Erlandsson (C) försäkrade att han såg allvarligt på situationen och fastslog att "djurskyddslagstiftningen har inte följts" (Olsson 2009). Samtidigt framhöll de offentliga djurskyddsinstitutionernas representanter att det var svårt att avgöra

omfattningen på problemet. Hållningen kan exemplifieras av Jordbruksverkets djurskyddschef Björn Dahlén, som efter att ha sett filmerna konstaterade att "Det är en del grejer som inte ser så fina ut, om man säger så. Men det stämmer inte överens med min bild att det generellt ser ut så" (Esping 2009).

Sammanfattningsvis var rösterna i medierapporteringen eniga om att sådan vanvård som Ekot rapporterat om var oacceptabel. Samtidigt artikulerades vissa tvivel om situationens allvar. Här uppstod en dragkamp om hur långt 'problemet' skulle tillåtas sträcka sig. Denna strid blir tydligare om vi tittar på vilka orsaker och lösningar de olika aktörerna pekade ut.

VANVÅRDENS ORSAKER OCH LÖSNINGAR

De ansvariga myndigheterna och politikerna fruktade en förtroendekris för hela lantbruket. Deras typiska respons var därför att försöka krympa ner 'problemet' till en hanterbar form. En av de första strategierna var att mobilisera kontrollfunktionerna och genomföra snabba inspektioner av de anmälda djuranläggningarna, för att sedan redovisa att det fanns mycket lite att anmärka på. Detta bidrog till att tunna ut kritiken och bromsa dess spridning till andra delar av djurindustrin.

En annan problemframställning handlade om att rama in djurplågeriet som en beklaglig men tillfällig avvikelse. En återkommande förklaring var att ansvaret för djurskyddsinspektionerna just hade övergått från kommunerna till länsstyrelserna, och att det nya systemet inte riktigt var inkört ännu.

Samtidigt sköt myndigheterna över huvudansvaret på bönderna och avkrävde köttbranschen självsanerande åtgärder. Målsättningen, som Jordbruksverket kommunicerade den, var "att säkra en god grishållning, så att konsumenterna ska kunna ha ett fortsatt gott förtroende för den svenska grisproduktionen och de mervärden som den svenska djurskyddslagstiftningen ger" (ATL 2009). Resultatet blev en ny 'djurskyddsdeklaration' för grisgårdarna i form av en checklista som skulle fyllas i av veterinär var femte vecka (Olsson 2009).

Myndigheterna navigerade alltså genom krisen genom att konstruera problemet som mindre än befarat och externalisera dess orsaker till tillfälliga hinder. Budskapet kretsade kring ett löfte om att djurskyddets normalitet snart skulle återställas. Ur psykoanalytiskt perspektiv skulle man kunna beskriva det som att myndigheterna försökte parera den plötsliga dislokationen och rädda den njutning (*jouissance*) som allmänheten fann i sin identifikation med den svenska djurvänligheten.

Grisuppfödarna själva uttryckte ofta en känsla av harm över att blivit påhoppade, utsatta för intrång, uthängda i media och drabbade av anonyma hot. Samtidigt var de angelägna om att krisen skulle få en snabb lösning. Till sitt försvar anförde grisbönderna att Djurrättsalliansens bilder visserligen såg fruktansvärda ut, men att de inte var representativa för djurhållningen (Levin 2009; *Ystads Allehanda* 2009). Grisuppfödarna ansträngde sig särskilt för att

plocka isär den problemframställning som Ekot hade tecknat genom att koppla loss de mer besvärande elementen och placera dem utanför berättelsen om systematisk vanvård: Att grisarna var smutsiga berodde på att de gillade att "ligga och rulla runt i smuts och skit" (Levin 2009); bristen på halm berodde på att grisarna själva hade ätit upp den; att suggorna var fixerade var för kultingarnas säkerhet; att djuren verkade skadade eller sjuka berodde på att aktivisterna bara hade fotograferat sjukboxarna; att Djurrättsalliansen påträffat döda djur i stallarna berodde på att grisarna hade dött under natten och att ingen hade haft tid att föra bort dem. Allt hade med andra ord en förklaring, men förklaringarna kunde inte sorteras in under en enda problemframställning eller 'rubrik' som handlade om systematisk vanvård.

Samtidigt fanns det vissa motsägelser i böndernas och branschens försvar. Trots att de betonade att de inte kände igen sig i Djurrättsalliansens bilder, återkom de till att missförhållandena inte gick att åtgärda eftersom det kostade för mycket och konsumenterna inte ville betala mer för köttet:

Om en gris dör på kvällen kan han bli liggande över natten, det finns ju ingen där som kan ta bort den. Till det skulle man behöva ha någon anställd dygnet runt. (Gunnarsson 2009)

Det blir lättare så här när ekonomin är kärv och det måste dras ned på något. (*Laholms Tidning* 2009)

Konkurrensen från länder med betydligt svagare djurskyddslagstiftning är mördande, inte minst eftersom såväl krogar som konsumenter och myndigheter tenderar att lägga sina pengar på det billigare importköttet. För att klara sig måste han [den intervjuade bonden] och hans branschkollegor föda upp allt större besättningar, utan att förstärka personalen. (Jersblad 2009)

Intressant nog överensstämde böndernas framställningar av problemet här med Djurrättsalliansens budskap: Det var jakten på lönsamhet som satte djuren i kläm. En skillnad var dock att medan aktivisterna framställde förminsningen av medvetna varelser till lönsamma (rå)varor som branschens essens, så presenterade bönderna samma problem som kontingenta, tillfälliga och externt uppkomna hinder för en i grunden god djuromsorg. Grisuppfödarna placerade med andra ord 'problemet' hos *någon annan*, som den prispressande handeln, de utländska konkurrenterna, de snåla konsumenterna, de sensationslystna medierna, de saboterande aktivisterna eller de enskilda rötäggen i den egna branschen.

Djurrättsaktivisterna hävdade för sin del att avslöjandet var representativt för hela grisindustrin, en pengahungrig bransch som systematiskt misshandlade djur och förde konsumenterna bakom ljuset. Bitvis var aktivisterna framgångsrika i att etablera en sådan bild, särskilt som berättelsen om Hultströms

gård med mediernas hjälp blev en berättelse om alla grisgårdar. Samtidigt ville aktivisterna utsträcka problemet långt bortom den specifika skandalen. De ville driva fram ett allmänt ifrågasättande av djurutnyttjandet och diskutera radikala lösningar som veganism. Denna del av agendan fick dock begränsad uppmärksamhet i pressen.

Vanligare var att veganismen hölls upp som en varningsflagga, som när en ledare i *Norrköpings Tidningar* (2009) misstänkliggjorde Djurrättsalliansen för att "ha en ganska vid syn på vad som är 'förtryck' av djur (man driver aktivt veganism), liksom en liberal attityd till brott i vissa fall". På ett liknande sätt varnade *Svenska Dagbladets* Johan Wennström för att aktivisterna kunde utnyttja "lekmannens okunskap om vad som är vanvård och lagbrott och vad som är naturliga förhållanden på en gård":

Det är värt att hålla i tanken att en militant grupp som menar att till exempel grisar "har rätt till sina egna liv," och som förespråkar sträng vegansk kost för alla människor, har ett intresse av att kompromettera så många bönder som möjligt. Målet är ju ytterst att vi slutar äta kött. (Wennström 2009)

När Lars Hultström (2009) till slut bröt tystnaden i en debattartikel inledde även han med hotet mot samhällets matvanor: "Djurrättsalliansens strategi att svartmåla branschen har lyckats till 100 procent. Deras mål är att få oss alla till vegetarianer. Media blev deras informationskanal." Närmare ett år efter händelsen återkom Hultström till det vegetariska hotet: "Vegetarianer säger att vi gör fel. Skulle vi rätta oss efter dem fick vi lägga ner direkt. Vi förlitar oss på expertisen och kontrollsystemet" (*Land Lantbruk* 2010).

Det sistnämnda uttalandet illustrerar något väsentligt, både för grisskandalen och för den svenska djurskyddsdiskursen i allmänhet. Å ena sidan tas det för givet att djur ska behandlas väl. Å andra sidan finns det ett samhälleligt motstånd mot att driva denna välvilja så långt att vi inte längre tillåts använda andra djur för våra egna syften. Djurskyddsdiskursen säger att vi uttömmar våra moraliska skyldigheter mot djur om vi behandlar dem human och följer de regler som ska förebygga onödigt lidande. Normativa påbud som går längre än så – som till exempel den djurrättsliga ambitionen att upphöja vegetarianism/veganism till ett etiskt minimikrav i vårt förhållningssätt till andra djur – konstrueras följaktligen som överflödiga företeelser; det räcker ju att vi "förlitar oss på expertisen och kontrollsystemet". Eftersom djurskyddet förutsätts kunna lösa hela problematiken finns det, inom ramarna för denna diskurs, inget trängande skäl att ifrågasätta samhällets matvanor.

Så långt leder oss även en konventionell diskursanalys. Det psykoanalytiska perspektivet låter oss emellertid gå längre och uppmärksamma de affekter som cirkulerar genom språkbruket. Ett exempel på detta är att försvaret av grisindustrin aldrig bara handlade om att ställa branschens egna fakta mot aktivisternas

avslöjanden. I försvaret kan man också skönja en tendens att tillskriva systemets kritiker ett avvikande begär att stjäla andra människors njutning – till exempel genom att tvinga på allmänheten en ”sträng vegansk kost”. Genom att åkalla en sådan fiendefigur kunde köttbranschens tillskyndare artikulera en ekvivalens mellan djurrättslig kritik och extremism. Samtidigt mobiliserades hotet från veganernas främmande njutning för att mana alla köttätare att sluta upp kring den befintliga djurskyddsdiskursen. Det svaga intresset för större förändringar till följd av skandalen signalerar att branschens vänner gjorde rätt i sin bedömning att den köttnormativa majoriteten skulle föredra en ordnad reträtt till det normala.

Slutsatser

Jag har argumenterat för att grisskandalen 2009 representerade en legitimitets-kris för den svenska djurskyddsdiskursen. Djurrättsalliansens filmer kunde inte smidigt infogas i berättelsen om Sverige som världens mest djurvänliga land. Denna diskursiva dislokation öppnade för en betydelsekamp där djurrättsaktivisterna försökte påverka människor att omvärdera sitt förhållande till andra djur, medan grisindustrin kämpade för att sy ihop den trasiga meningsväv som försett den svenska djurhållningen med dess legitimitet.

De stridande parterna försökte låsa fast ’problemets’ innebörd genom att mobilisera två rivaliserande politiska logiker (i Laclaus och Mouffes mening). Djurrättsaktivisterna aktiverade en ekvivalenslogik som utvidgade kedjan av företeelser som inrymdes i vanvårdsproblemet, en manöver som i förlängningen riskerade att hota den speciesistiska ordningen. Företagarsidan och myndigheterna var i stället angelägna om att upprätthålla branschens legitimitet och bygga en mur mot associationerna till djurplågeri. Från detta håll mobiliserades en skillnadslogik som höll isär de utpekade problemen och drog upp en gräns mellan branschens vanliga funktionssätt och de tillfälliga, olyckliga överträdelser som Djurrättsalliansen uppmärksammat.

Dragkampen mellan ekvivalens och skillnad var emellertid inte bara en lek med ord. Med hjälp av psykoanalytisk teori har jag försökt uppmärksamma att konflikten om grishanteringens också hade en affektiv eller fantasmatisk dimension. När den dominerande djurskyddsdiskursen inte längre smidigt kunde reproducera sig själv aktiverades ett ideologiskt fantasistöd som konverterade diskursens inre, permanenta och konstituerande antagonism till en serie yttre, tillfälliga och kontingenta hinder för dess förverkligande. De ideologiska fantasierna manifesterades i en benägenhet att förskjuta ’problemet’ bort från det djurexploaterande samhället som sådant, till olika destruktiva krafter som ville förstöra för industrin. Hit hörde de internationella konkurrenterna, de snåla konsumenterna, de svekfulla myndigheterna, de drevande medierna – och inte minst veganerna som, drivna av sin egen främmande njutning, ville

diktera vad vanligt folk lade på tallriken. På så sätt kunde bilden av den svenska djurvänligheten bevaras på fantasins nivå, samtidigt som den ifrågasattes på landets alla löpsedlar.

Med denna granskning har jag också försökt illustrera den psykoanalytiska teorins relevans som resurs för kritiska samhällsstudier. Diskursanalyser hjälper oss att kartlägga hur kulturella och politiska meningssystem byggs upp, men de förklarar inte hur det kommer sig att människor ansluter sig till vissa meningsbyggen hellre än andra. Steget från beskrivning till förklaring kräver en subjektuppfattning som låter oss redogöra för varför människor snärjs i samhällets symboliska nätverk till att börja med. Den lacanianska psykoanalysen tillhandahåller en sådan filosofisk antropologi. Här begreppsloggörs det mänskliga subjektet som ett tomrum, en traumatisk reva i tillvaron, som just i kraft av sin tomhet stimulerar begäret efter en omöjlig njutning. På så sätt fångar psykoanalysen den affektiva energin bakom människors identifikationsmönster och spårar de kraftvektorer som strukturerar den sociala ordningen – inklusive förhållandet mellan människa och djur.

En avslutande anmärkning om detta förhållande: Att människan kan tala har ofta ansetts rättfärdiga hennes dominans över andra djur. Men avsaknaden av tal är inget tillkortakommande från djurens sida. Som Lacan (1991: 313) påminner oss om är det inget som saknas i det reala; djuren är vad de är, varken mer eller mindre. Föreställningen om att djuren 'saknar' något introduceras först i den symboliska ordningen, i språket. Det är bara i detta register vi kan postulera närvaron av någon egenskap – språk, förnuft, moraliskt tänkande och så vidare – vars föregivna frånvaro låter oss märka andra livsformer som ofullkomliga. Psykoanalysen torpederar denna speciesistiska logik när den säger att bristen är något exklusivt för det talande djuret. Talet, själva emblemet för människans överlägsenhet, uppträder här plötsligt som hennes främsta svaghet: sårbarheten för ideologisk manipulation.

Psykoanalysen erbjuder ingen väg ut ur detta tillstånd. Dess budskap är att språket är en bur för oss talande djur. Alienationen är ofrånkomlig. Att många reagerar på dessa prospekt med att helt förskjuta psykoanalysens insikter är begripligt. Som Freud själv noterade gör patienten ofta motstånd mot behandlingen. Men kanske finns det en annan möjlighet. I stället för att krampaktigt hålla fast vid våra symptom kan vi göra oss medvetna om vårt eget öde och börja söka vår njutning i en frihet som det trots allt ligger i vår makt att förverkliga. Vi kan kanske aldrig fly ur vårt eget existentiella fångelse – men det finns gott om andra fångar att släppa fria.

Källförteckning

- Abnersson, Veronica, 2004. *Djurrättsveganism. Social rörelse, identitet, livsstil*. Licentiatavhandling. Umeå: Umeå universitet.
- Ahlborg, Karin, 2009. "Traktorerna vårdas ömmare", *Aftonbladet*, 2009-11-25.
- Al Naher, Somar, 2017. "Köttnationalismen, rasismen och halalfrågan", *Fronesis* (56-57), s. 140-146.
- Alexius Borgström, Katarina, 2009. *Djuren, läkarna och lagen – en rättslig studie om djurförsöksetik*. Uppsala: Iustus förlag.
- Andersson, Yvonne, 2009. *Mellan lag och moral. Civil olydnad och militanta veganer i fyra svenska dagstidningar åren omkring millennieskiftet*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Asplid, Åsa & Salihu, Diamant, 2009. "Skräckkött säljs till jul", *Expressen*, 2009-11-25.
- ATL, 2009. "Jordbruksverket granskar omhändertagandet av grisar", 2009-11-25, tillgänglig på <<https://www.atl.nu/jordbruksverket-granskar-omhandertagandet-av-grisar>>, citerad 2022-06-15.
- Bacchi, Carol, 1999. *Women, Policy and Politics: The Construction of Policy Problems*. London: Sage.
- Bacchi, Carol, 2009. *Analysing Policy: What's the Problem Represented to Be?* Frenchs Forest: Pearson.
- Bacchi, Carol & Goodwin, Susan, 2016. *Poststructural Policy Analysis: A Guide to Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Boucher, Geoff & Sharpe, Matthew, 2010. *Žižek and Politics: A Critical Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria, 2006. "Using Thematic Analysis in Psychology", *Qualitative Research in Psychology* 3(2), s. 77-101.
- Cserhalmi, Niklas, 2004. *Djuromsorg och djurmisshandel 1860-1925. Synen på lantbrukets djur och djurplågeri i övergången mellan bonde- och industrisamhälle*. Doktorsavhandling. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Daly, Glyn, 1999. "Ideology and its Paradoxes: Dimensions of Fantasy and Enjoyment", *Journal of Political Ideologies* 4(2), s. 219-238.
- Dirke, Karin, 2000. *De värmlösa vänner: Den svenska djurskyddsrörelsen 1875-1920*. Doktorsavhandling. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Donaldson, Sue & Kymlicka, Will, 2011. *Zoopolis: A Political Theory of Animal Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Dunayer, Joan, 2004. *Speciesism*. Derwood: Ryce.
- Edelman, Lee, 2004. *No Future: Queer Theory and the Death Drive*. Durham: Duke University Press.
- Elder, Glen, Emel, Jody & Wolch, Jennifer R., 1998. "La pratique sauvage: Race, place, and the human-animal divide", s. 72-90 i Emel, Jody & Wolch, Jennifer R. (red.) *Animal Geographies: Place, Politics, and Identity in the Nature-Culture Borderlands*. London: Verso Books.
- Esping, Torbjörn, 2009. "Varannan brister i djurhållningen", *ATL*, 2009-11-24, tillgänglig på <<https://www.atl.nu/varannan-brister-i-djurhallningen>>, citerad 2022-06-17.
- Fink, Bruce, 1995. *The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance*. Princeton: Princeton University Press.

- Forsman, Birgitta, 1992. *Djurförsök. Forskningsetik, politik, epistemologi. En vetenskapsteoretisk kontextualisering*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Francione, Gary L., 1996. *Rain Without Thunder: The Ideology of the Animal Rights Movement*. Philadelphia: Temple University Press.
- Francione, Gary L., 2008. *Animals as Persons: Essays on the Abolition of Animal Exploitation*. New York: Columbia University Press.
- Glynos, Jason & Howarth, David, 2007. *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*. London: Routledge.
- Gunnarsson, Johan, 2009. "Tv-bonden: Det känns jättetungt när ett djur mår dåligt", *Aftonbladet*, 2009-11-26.
- Gålmark, Lisa, 1998. *Djurrätt. En fråga om frihet, jämlikhet, solidaritet*. Nora: Nya Doxa.
- Gålmark, Lisa, 2005. *Skönheter och odjur. En feministisk kritik av djur-människa-relationen*. Göteborg: Makadam.
- Hall, Lee, 2006. *Capers in the Churchyard: Animal Rights Advocacy in the Age of Terror*. Darien: Nectar Bat Press.
- Hall, Stuart, 2006. "Encoding/Decoding", i Hall, Stuart, Hobson, Dorothy, Lowe, Andrew & Willis, Paul (red.), *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972-79*. Abingdon: Routledge.
- Hermanrud, Annika R., 2009. "Experten: 'Fegt att inte försvara'", *Land Lantbruk*, tillgänglig på <<https://www.landlantbruk.se/lantbruk/experten-fegt-att-inte-forsvara>>, citerad 2022-06-17.
- Holmkvist, Leif, 2009. "Årets PR-kupp", *Resumé*, 2009-11-27, tillgänglig på <<https://www.resume.se/kommunikation/pr/arets-pr-kupp>>, citerad 2022-06-17.
- Howarth, David & Stavarakakis, Yannis, 2000. "Introducing Discourse Theory and Political Analysis", s. 1-23 i Howarth, David, Norval, Aletta J. & Stavarakakis, Yannis (red.), *Discourse Theory and Political Analysis: Identities: Hegemonies and Social Change*. Manchester: Manchester University Press.
- Hultström, Lars, 2009. "Hultström exklusivt för Land Lantbruk", *Land Lantbruk*, 2009-12-03, tillgänglig på <<https://www.landlantbruk.se/debatt/hultstrom-exklusivt-for-land-lantbruk>>, citerad 2022-06-17.
- Land Lantbruk, 2010. "Hultström om sitt tuffa år", 2010-11-05, tillgänglig på <<https://www.landlantbruk.se/lantbruk/hultstrom-om-sitt-tuffa-ar/>>, citerad 2022-06-15.
- Jacobsson, Kerstin & Lindblom, Jonas, 2017. *Animal Rights Activism: A Moral-Sociological Perspective on Social Movements*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Jersblad, Niklas, 2009. "Grisbonde räds inte besök", *Blekinge Läns Tidning*, 2009-11-24.
- Joy, Melanie, 2014. *Varför vi älskar hundar, äter grisar och klär oss i kor: En introduktion till karnismen: trossystemet som gör att vi kan äta vissa djur men inte andra*. Bromma: Karneval förlag.
- Kete, Katherine, 2002. "Animals and Ideology: The Politics of Animal Protection in Europe", s. 19-34 i Rothfels, Nigel (red.), *Representing Animals*. Bloomington: University of Illinois Press.
- Kete, Katherine, 2007. "Introduction: Animals and Human Empire", s. 1-24 i Kete, Katherine (red.), *A Cultural History of Animals in the Age of Empire*. Oxford: Berg.
- Lacan, Jacques, 1991. *The Seminar of Jacques Lacan, book II: The Ego in Freud's Theory and in the Technique of Psychoanalysis, 1954-1955*. New York: Norton.

- Lacan, Jacques, 1997. *The Seminar of Jacques Lacan, book III: The Psychoses, 1955–1956*. New York: Norton.
- Lacan, Jacques, 1999. *The Seminar of Jacques Lacan, book XX: On Feminine Sexuality, the Limits of Love and Knowledge, Encore 1972–1973*. New York: Norton.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, 1990. "Post-Marxism Without Apologies", s. 97–132 i Laclau, Ernesto (red.), *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London: Verso Books.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (andra upplagan). Verso Books.
- Laholms Tidning, 2009. "21 grisproducenter svartlistade i Halland", *Laholms Tidning*, 2009-11-24.
- Letmark, Peter, 2009. "Polisen utreder bönder efter grisskandalen", *Dagens Nyheter*, 2009-11-25, tillgänglig på <<https://www.dn.se/arkiv/sverige/polisen-utreder-bonder-efter-grisskandalen>>, citerad 2022-06-17.
- Levin, David, 2009. "Uppfödare förnekar vanskötsel", *Svenska Dagbladet*, 2009-11-24, tillgänglig på <<https://www.svd.se/a/ac7ddb75-ac47-3773-bd6b-6fb8e13f791a/uppfodare-fornekar-vanskostel>>, citerad 2022-06-17.
- Lombardo, Emanuela, Meier, Petra & Verloo, Mieke (red.), 2012. *The Discursive Politics of Gender Equality: Stretching, Bending and Policymaking*. London: Routledge.
- Lundmark, Frederik, 2000. *Människan i centrum: En studie av antropocentrisk värdegemenskap*. Doktorsavhandling. Stehag, Gondolin.
- Marmorstein, Elisabeth & Nises, Erik, 2009. "Här blev de kannibaler", *Aftonbladet*, 2009-11-25.
- McGowan, Todd, 2013. *Enjoying What We Don't Have: The Political Project of Psychoanalysis*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- McGowan, Todd, 2019. *Emancipation after Hegel: Achieving a Contradictory Revolution*. New York: Columbia University Press.
- McGowan, Todd, 2022a. *Enjoyment Right & Left*. Portland: Sublation Media.
- McGowan, Todd, 2022b. *The Racist Fantasy: Unconscious Roots of Hatred*. New York: Bloomsbury Academic.
- Mille, Cecilia & Frejadotter Diesen, Eva, 2009. *Världens bästa djurskydd: myten om Sveriges granskas*. Stockholm: Djurens rätt.
- Mouffe, Chantal, 2005. *On the Political*. London: Routledge.
- Norrköpings Tidningar, 2009. "Svensk djurhållning och svensk vanvård", *Norrköpings Tidningar*, 2009-11-25.
- Noske, Barbara, 1997. *Beyond Boundaries: Humans and Other Animals*. Montreal: Black Rose Books.
- Olsson, Jan, 2009. "Eskil Erlandsson i krismöte med grisbranschen", *ATL*, 2009-11-30, <<https://www.atl.nu/eskil-erlandsson-i-krismote-med-grisbranschen>>, citerad 2022-06-17.
- Pedersen, Helena, 2010. *Animals in Schools: Processes and Strategies in Human-Animal Education*. West Lafayette: Purdue University Press.
- Platon, 2017. *Staten. Skrifter, bok 3*. Stockholm: Atlantis.
- Ryder, Richard D., 2000. *Animal Revolution: Changing Attitudes Toward Speciesism*. Oxford: Berg.
- Singer, Peter, 1999. *Djurens frigörelse*. Nora: Nya Doxa.

- Smith, Anna Marie, 1998. *Laclau and Mouffe: The Radical Democratic Imaginary*. London: Routledge.
- Staten, Henry, 1985. *Wittgenstein and Derrida*. Oxford: Blackwell.
- Stavrakakis, Yannis, 1999. *Lacan and the Political*. London: Routledge.
- Stavrakakis, Yannis, 2007. *The Lacanian Left: Psychoanalysis, Theory, Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Strindlund, Pelle, 2021. *Alla mot djuren. De politiska ideologierna och världens varelser*. Umeå: Bokförlaget h:ström.
- Strindlund, Pelle, & Wig, Henrik, 2016. *Djurens förintelse. Människans nazism mot andra arter*. Bromma: Karneval förlag.
- Sundberg, Marit & Mossberg, Ulf, 2009. "Apatiska och såriga grisar i Västa [sic] Götaland", *Expressen*, 2009-11-24, tillgänglig på <<https://www.expressen.se/gt/apatiska-och-sariga-grisar-i-vasta-gotaland>>, citerad 2022-06-17.
- SVT Nyheter, 2009. "Gris äter gris på svensk gård", 2009-11-14, tillgänglig på <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/gris-ater-gris-pa-svensk-gard>>, citerad 2022-06-17.
- Svärd, Per-Anders, 2013. "När den Andre dödar: Slakt, speciesism och djurskyddsnationalism i svenska riksdagsdebatter 1887–1937", *Sociologi i dag* 43(2), s. 61–84.
- Svärd, Per-Anders, 2014. "Slaughter and Animal Welfarism in Sweden 1900–1944", s. 135–149 i Wissenburg, Marcel L. J. & Schlosberg, David (red.), *Political Animals and Animal Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Svärd, Per-Anders, 2015. *Problem Animals: A Critical Genealogy of Animal Cruelty and Animal Welfare in Swedish Politics 1844–1944*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Svärd, Per-Anders, kommande. "Djurrättsrörelsen", i Jämte, Jan, Lindgren, Johan, Lundstedt, Måns & Wennerhag, Magnus (red.), *Sociala rörelser i Sverige. Politisk aktivism från 1945 till i dag*. (Preliminär titel.) Lund: Studentlitteratur.
- Torfin, Jacob, 2005. "Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges", s. 1–32 i Howarth, David & Torfin, Jacob (red.), *Discourse Theory in European Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- TT, 2009. "Köttpamp i timeout efter grisskandal", *Tidningarnas Telegrambyrå*, 2009-11-24.
- Wennström, Johan, 2009. "Rikta inte udden mot hela industrin", *Svenska Dagbladet*, 2009-11-27, tillgänglig på <<https://www.svd.se/a/2do47a55-9a80-35f3-959d-dd90f9042ae4/rikta-inte-udden-mot-hela-industrin>>, citerad 2022-06-17.
- Ystads Allehanda, 2009. "Vi känner oss påhoppade", *Ystads Allehanda*, 2009-11-24, tillgänglig på <<https://www.ystadsallehanda.se/skane/vi-kanner-oss-pahoppade>>, citerad 2024-02-12.
- Žižek, Slavoj, 2008. *The Sublime Object of Ideology*. London: Verso Books.
- Öhman, Daniel, 2009. "Vanvårdade grisar äter upp varandra", *Sveriges Radio*, 2009-11-24, tillgänglig på <<https://sverigesradio.se/artikel/3258989>>, citerad 2022-04-12.